

DAVAMLI İNKİŞAF, YAŞIL İQTİSADİYYAT, “AĞILLI KƏND” VƏ “AĞILLI ŞƏHƏR” KONSEPSİYASI

Sakit HÜSEYNOV,

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
Davamlı İnkişafın fəlsəfəsi və sosiologiyası
şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Xülasə. Məqalə davamlı inkişaf, “Yaşıl iqtisadiyyat”, “Ağillı kənd”, “Ağillı şəhər” konsepsiyalarının fəlsəfi-sosioloji baxışlarının araşdırılmasına həsr edilmişdir. Müəllif burada davamlı inkişaf konsepsiyasının əsaslandığı 5 prinsipi tezis formasında təqdim etmişdir.

Məqalədə davamlı inkişafa keçmək üçün “Yaşıl iqtisadiyyat” modeli sosial-fəlsəfi baxımdan şərh edilmiş və respublikamızda yaşıl iqtisadiyyata keçidin perspektivləri təhlil edilmişdir.

Burada elmi maraq doğuran məsələlərdən biri “Ağillı kənd” və “Ağillı şəhər” konsepsiyalarının fəlsəfi-sosioloji aspektdə ilk dəfə olaraq şərh edilməsidir. Dünyanın bir çox ölkələrində tətbiq edilən “Ağillı kənd” və “Ağillı şəhər” konsepsiyası Azərbaycanda işğaldan azad olunmuş ərazilərdə ilk dəfə olaraq tətbiq edilməsi də müəyyən elmi maraq doğurur.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərimizin bərpası ilə əlaqədar nəzərdə tutulan konkret faktlar Kəlbəcər rayonunun timsalında göstərilmişdir. Bu da bərpa olunacaq ərazilərimizdə davamlı inkişaf perspektivlərinin göstəricisi kimi təqdim edilmişdir.

AÇAR SÖZLƏR: “Yaşıl iqtisadiyyat”, “Ağillı kənd”, “Ağillı şəhər”

Сакит Гусейнов

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА, КОНЦЕПЦИЯ «УМНАЯ ДЕРЕВНЯ» И «УМНЫЙ ГОРОД».

Резюме. Статья посвящена изучению философско-социологических взглядов на концепции устойчивого развития, «Зеленая экономика», «Умная деревня», «Умный город». Автор представляет здесь в виде тезиса 5 принципов, на которых основана концепция устойчивого развития.

В статье интерпретируется модель устойчивого развития «Зеленая экономика» с социально-философской точки зрения и анализируются перспективы перехода к зеленой экономике в нашей стране.

Одним из вопросов, представляющих научный интерес, здесь является интерпретация понятий «Умная деревня» и «Умный город» в философско-социологическом плане в первый раз. Реализация концепций «Умная деревня» и «Умный город», которые используются во многих странах мира, впервые на освобожденных территориях Азербайджана представляет определенный научный интерес.

Конкретные факты, предусмотренные в связи с восстановлением наших освобожденных территорий, показаны на примере Кельбаджарского района. Это представлено как показатель перспектив устойчивого развития в наших регионах, которые предстоит восстановить.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: «Зеленая экономика», «Умная деревня», «Умный город»

Sakit Huseynov

SUSTAINABLE DEVELOPMENT, GREEN ECONOMY, “SMART VILLAGE” AND “SMART CITY” CONCEPT

Summary. *The article is devoted to the study of philosophical and sociological views on the concept of sustainable development, “Green Economy”, “Smart Village”, “Smart City”. The author presents here in the form of a thesis 5 principles on which the concept of sustainable development is based.*

The article interprets the model of sustainable development “Green Economy” from a socio-philosophical point of view and analyzes the prospects for the transition to a green economy in our country.

One of the issues of scientific interest here is the interpretation of the concepts of “Smart village” and “Smart city” in the philosophical and sociological plan for the first time. The implementation of the concepts “Smart village” and “Smart city”, which are used in many countries of the world, for the first time in the Azerbaijani liberated territories is of certain scientific interest.

The specific facts provided in connection with the restoration of our liberated territories are shown on the example of the Kelbajar region. This is presented as an indicator of the prospects for sustainable development in our regions that need to be restored.

KEY WORDS: “Green Economy”, “Smart Village”, “Smart City”

Hazırkı şəraitdə dünya ölkələri davamlı inkişafa nail olmağın yollarını axtararaq onu həyata keçirməyə çalışır. Davamlı inkişaf konsepsiyası sosial-iqtisadi və ekoloji cəhətdən keyfiyyətə yeni yanaşma olub özündə aşağıdakı 3 əsas problemin həllini birləşdirir:

1. İqtisadiyyatın davamlı inkişafı insanların həyat təminatının ekoloji sisteminə müvafiq olmalıdır.
2. Hazırkı təbii resursların və maddi imkanların təkə indiki nəsillər üçün deyil, həmçinin gələcək nəsillər arasında ədalətli bölgüsü nəzərdə tutulmalıdır.

3. Təbii kapitalın cəmiyyətdə bərabər bölünməli və sosial qrupların ehtiyacı təmin edilməlidir [1]. Davamlı inkişaf konsepsiyası 5 əsas prinsipə əsaslanır:

1. Bəşəriyyət, həqiqətən, inkişafa davamlı və uzun müddət mövcud olmaq xarakteri verə bilər. Bununla da davamlı inkişaf hazırda mövcud olan nəslin tələblərinə cavab verir və eyni zamanda gələcək nəsillərin öz tələbatlarını ödəmək imkanlarını qoruyub saxlaya bilər.

2. Təbii resursların istismarı sahəsindəki məhdudlaşmalar nisbi xarakter daşıyır. Təbii resursların istismarı sosial təşkilin müasir səviyyəsi, eyni zamanda biosferin insan fəaliyyətinin nəticələrini aradan qaldırmaq qabiliyyəti ilə əlaqədardır.

3. Bütün insanların adi tələbatlarını ödəmək və hamının gələcək yaxşı həyata olan ümidinin reallaşdırılmasına şərait yaradılması zərurət olmalıdır. Bunsuz davamlı inkişaf sadəcə olaraq qeyri-mümkündür. Ekoloji və digər fəlakətlərin yaranmasının başlıca səbəblərindən biri dünyada adi hadisəyə çevrilmiş yoxsulluqdur. Buna görə yoxsulluğun azadılması əsas amillərdən biridir [2].

4. Böyük vasitələrə (kapital və maddi) malik olan insanların həyat tərzini planetin ekoloji imkanları, xüsusilə, enerji istehlakı ilə uzlaşdırmaq lazımdır.

5. Əhali artımının sayı və tempi yerin qlobal ekosisteminin dəyişməyə meyilli olan istehsal potensialı ilə uzlaşdırılmalıdır.

Elmi araşdırmalar göstərir ki, indiki şəraitdə işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə davamlı inkişafa keçmək üçün “Yaşıl iqtisadiyyat” modelini tətbiq etmək lazımdır. “Yaşıl iqtisadiyyat” modeli davamlı inkişafı həyata keçirmək üçün çox mühüm alət kimi elm adamlarının və beynəlxalq təşkilatların diqqətini cəlb etməkdə idi. Məhz bu səbəbdən 2012-ci ildə BMT-nin davamlı inkişafa həsr edilmiş konfransında (RİO-20) dünya ölkələrinin əksəriyyəti tərəfindən yaşıl iqtisadiyyat modelinə keçilməsinə qərar verildi. Yaşıl iqtisadiyyatla bağlı proqramların əsas təşəbbüskarları olan ölkələrdən – Norveç, Danimarka, Avstraliya, İsrail, Almaniya, İspaniya, İsveç və s. xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Yaşıl iqtisadiyyat – ekoloji davamlılığı təmin edən, məhsul və xidmətlərin istehsal və istehlakını, eyni zamanda yaşıl inkişafa yatırılan investisiyaları nəzərdə tutan anlayış kimi şərh edilir. Bu məsələyə fəlsəfi-sosioloji cəhətdən yanaşdıqda ekoloji davamlılıq təmin edilərkən sosial-iqtisadi inkişaf, gəlirlərin artımı, məşğulluq və yoxsulluğun azaldılması düşünülür. Avropa tədqiqatçıları isə yaşıl iqtisadiyyatın davamlı istehsal-istehlak, enerji səmərəliyi və bərpa olunan enerji istifadəsi ilə yeni iş imkanlarının yaradılması və insanların rifahının yaxşılaşdırılması ilə sıx bağlı olduğunu qeyd edirlər [3].

Qeyd etmək lazımdır ki, yaşıl iqtisadiyyat, əslində, yeni iqtisadi anlayış kimi də ifadə edilə, yaxud klassik iqtisadiyyatın təməllərinə insan və təbiət faktorlarının əsaslı şəkildə əlavə olunması kimi də təyin oluna bilər.

İnsan və təbiətin dəyərinin üzə çıxması və əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması üçün yoxsulluğun azaldılması, təbiətdə məhdud olan təbii ehtiyatların effektiv və optimal şəkildə istifadə edilməsi bu yeni iqtisadi anlayışın (yaşıl iqtisadiyyatın) təməlini meydana çıxarır [4].

Hazırda yaşıl iqtisadiyyat anlayışının nəyi əhatə etdiyinin dəqiq müəyyənləşdirilmiş və hamı tərəfindən qəbul edilən tərif yoxdur. Bu səbəbdən ayrı-ayrı ölkələr özlərinin xüsusi şərtləri çərçivəsində fərqli təriflər ortaya qoyurlar.

Əslində, hazırkı şəraitdə yaşıl iqtisadiyyatın anlaşılması, ona elmi tərifin verilməsi, sosial-fəlsəfi cəhətdən araşdırılması müxtəlif ölkələrdə müxtəlif yanaşmalarla fərqlənir ki, bunu da normal qəbul etmək lazımdır. Çünki müxtəlif ölkələrin sosial-iqtisadi cəhətdən inkişaf dərəcəsi müxtəlifdir. Məsələn, inkişaf etmiş ölkələr (İEO), inkişaf etməkdə olan ölkələr (İEOÖ) və yeni sənayeləşmiş ölkələr (YSÖ) arasında davamlı inkişaf baxımından xeyli fərq vardır. Bu fərqlər müvafiq ölkələrin yaşıl iqtisadiyyatla bağlı səviyyəsi və bu istiqamətdə addıqları addımlarda da özünü göstərir. Beləliklə, fəlsəfi-sosioloji cəhətdən yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirəndə aydın olur ki, davamlı inkişaf sosial-iqtisadi və ekoloji sahələrin əsas təməli olan yaşıl iqtisadiyyata əsaslanır.

Azərbaycanda yaşıl iqtisadiyyata keçidin perspektvləri

Azərbaycanda davamlı inkişafın tərkib hissəsi olaraq yaşıl iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi istiqamətində ölkə Prezidenti İlham Əliyevin tərəfindən davamlı və uğurlu siyasət yürüdülmür.

Post-konflikt dövründə işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması, bu ərazilərdə davamlı inkişafın təmin olunması üzrə metodoloji yanaşmalara və qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə əsasən regionun iqtisadi potensialının reallaşdırılması üçün “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinin bərpası və inkişafı ilə bağlı Konsepsiya” sənədi hazırlanmışdır [5]. Bu sənəddə ərazilərin bərpası prosesinin diqqət mərkəzində saxlanması prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

- Bərpa edilmiş ərazilərə qayıdış zamanı yüksək əhali sıxlığına nail olunması;
- İnfrastruktur təminatının həmin bölgənin fasiləsiz logistik imkanlarına uyğunlaşdırılması;
- Əhalinin repartasiyası zamanı sosial ədalət prinsipinə riayət olunması və mülkiyyət hüquqlarının bərpası;
- İqtisadi inkişafın davamlılığının təmin olunması;
- Tələb olunan investisiyaların həcmnin optimallaşdırılması;
- Dövlət xərclərinin azaldılması məqsədilə bərpa prosesinə özəl və dövlət, həmçinin yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsi, xüsusilə, dövlət və özəl sektor tərəfdaşlığından geniş istifadə olunması;
- Ərazilərin bərpa prosesinin yeni istehsalat daha çox tələb yaratması və beləliklə, ölkə iqtisadiyyatının artımının stimullaşdırılmasından ibarətdir.

Yuxarıda göstərilən prinsiplər isə öz növbəsində ərazilərin bərpası, yenidən qurulması və davamlı inkişafın təmin edilməsi ilə əlaqədar siyasi tədbirlərin, o cümlədən kompleks proqramların hazırlanaraq icra olunmasını nəzərdə tutur.

Bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 24 noyabr tarixli 2303 nöməli Sərəncamı ilə yaradılmış Əlaqələndirmə Qərargahının qarşıda duran məsələlərin icrasını təmin etmək məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinin 2021-2025-ci illər üzrə bərpası və dayanıqlı inkişafı Dövlət Proqramı” hazırlanmışdır.

Məhz “Qələbə günündən 8 gün və Ermənistanın kapitulyasiyasından 6 gün keçəndən sonra artıq Alxanlı qəsəbəsindən Füzuli-Şuşa avtomobil yolu çəkilir ki, bu da böyük quruculuq işlərinin ilk layihəsidir. Bütün inzibati binalar, ictimai binalar, məktəblər, tibb ocaqları tikiləcək. Bütün infrastruktur yaradılacaq. Küçələr, parklar, xiyabanlar salınacaq. Bütün şəhərlərdə qələbə abidələri ucaldılacaq və həyat qayıdacaq” [6].

Qeyd etmək lazımdır ki, region daxilində nəqliyyat, rabitə və kommunikasiya xətlərinin bərpası regionun öz daxilində olan iqtisadi canlanmanın, sosial və digər məsələlərin həllinə səbəb olur. Bundan sonra Qarabağ regionunun Azərbaycanın digər region və şəhərləri ilə əlaqələndirilməsi və reintegrasiya olunması, sonrakı dövrlərdə Qarabağ iqtisadiyyatının yenidən Azərbaycanın ümumi iqtisadiyyatına birləşdirilməsinə gətirib çıxaracaq.

Ən vacib məsələlərdən biri də Qarabağ regionunu tranzit bir mərkəz olaraq tanıtdır. Tranzit mərkəz olaraq Qarabağ regionunun təqdim edildiyi təqdirdə və qeyd olunan Zəngəzur dəhlizinin, həmçinin digər kommunikasiya və nəqliyyat xətlərinin bura cəlb edilməsi ilə Azərbaycan nəinki öz daxilində, ümumilikdə öz iqtisadiyyatında, həmçinin regionda tranzit nəqliyyat-kommunikasiya xətləri üzərində yerləşə bilər. Bu isə, öz növbəsində, ticarət dövriyyəsinin və ümumilikdə Azərbaycan iqtisadiyyatının davamlı inkişafına müsbət təsir edə bilər.

“Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” konsepsiyası

Qeyd etmək lazımdır ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə “Ağıllı kənd” (Smart village) və “Ağıllı şəhər” (Smart city) konsepsiyalarının reallaşdırılması nəzərdə tutulur. “Ağıllı kənd” texnologiyalarının tətbiqi, həmin ərazilərdə sosial innovasiyaların, kiçik sahibkarlığın inkişafına da şərait yaradacaq və Qarabağ regionunun həm də texnoloji innovasiya-startap mərkəzi kimi cəlbediciliyini də artıracaqdır. Qeyd edə bilərik ki, artıq Zəngilan rayonunun Üçüncü Ağal kəndində “Ağıllı kənd” layihəsinin icrasına başlanılıb. “Ağıllı kənd” layihəsi əsasən 5 komponent üzrə aparılacaq. Bu layihə yaşayış, istehsal, sosial xidmətlər, “Ağıllı kənd təsərrüfatı” və alternativ enerji sahələrini əhatə edəcəkdir. İnşa ediləcək 200 evdən ibarət kəndin enerjiyə tələbatı yalnız alternativ enerji mənbələrindən əldə olunacaqdır [7].

Ümumiyyətlə, “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” konsepsiyası dünyanın bir çox ölkələrində tətbiq edilməkdədir. Bu konsepsiyalar Azərbaycanda, bütövlükdə dünyada baş verən texnoloji imkanlara, global innovasiya yönümlü layihələrin tətbiqi üçün həlledici kimi çıxış edəcək. Bu gün dünya əhalisinin 54%-i şəhərlərdə məskunlaşıb və bu nisbət 2050-ci ilədək 66%-ə çatacağı gözlənilir.

Yuxarıdakı faktları nəzərə alaraq onu demək olar ki, respublikamızda “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələrinin tətbiqi qaçılmazdır. Burada bulud texnologiyalarına əsaslanan məlumat bazalarının toplanılması və onların bazalarına əsasən idarəetmə formalarının tətbiqi nəzərdə tutulur. İdarəetmə formaları bir çox yönəldən ola bilər. Qeyd olunduğu kimi, tullantıların toplanmasından tutmuş, bələdiyyə, icra orqanlarının öz işlərini davam etdirməsinə qədər bir çox mövzuya toxunmaq olur. “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələri çərçivəsində yaşıl enerji zonası yaradılmalıdır. Bu o deməkdir ki, burada elektrik enerjisinin verilməsi daha səmərəli yolla olacaq və enerji qaynaqlarında toplanacaq enerjilər, enerji kəsintisi olmadan davam etdiriləcək. “Ağıllı kənd” layihələrində tətbiq olunan nəzəri biliklərdən biri də azalma həlqəsinin qarşısını almaqdır. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə bu layihələrin genişləndirilməsi, kəndlərin digər şəhər və rayonlara integrasiya olunmasına, ehtiyatların, ümumi olaraq kənd təsərrüfatı mallarının, sosial xidmətlərin çatışmazlığının qarşısını almağa kömək edəcək.

Qeyd edək ki, “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələri bir çox ölkə və şəhərdə icra olunur. Bunlara misal olaraq Sinqapur, London, Nyu-York və Amsterdam kimi şəhərləri göstərmək mümkündür. Diqqət yetirdikdə görə biləcəyimiz nüanslardan biri odur ki, bu şəhərlər həm də turizm mərkəzləri kimi fəaliyyət göstərə bilər. Bu da o deməkdir ki, “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələri gələcəkdə Qarabağın gözəl guşələrinin dünyada daha da tanıtılmasına kömək edəcək. Bu gün fəxr hissi ilə demək olar ki, “Ağıllı kənd” və “Ağıllı şəhər” layihələri Qarabağda, işğaldan azad olunmuş digər ərazilərdə realizə edilməkdədir. Bu da işğaldan azad olunmuş ərazilərdə davamlı inkişafın perspektivləridir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə müasirlikdir, yenilikdir, ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyadır: “Bu, bizim gələcəyə

baxışımızdır”. Ölkə ərazisində həyata keçirilən alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə siyasəti belə düşünməyə əsas verir ki, “Yaşıl enerji” konsepsiyası da qarşıya qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə öz müsbət təsirini göstərəcəkdir. Ermənilərin işğalı nəticəsində dağıdılmış ərazilərimizin ən müasir texnologiyalara əsaslanan quruculuq konsepsiyası əsasında geniş bərpa işlərinə başlanılmışdır.

Beləliklə, 44 günlük müharibədən sonrakı dövrdə Qarabağın davamlı inkişafı istiqamətində genişmiqyaslı layihələr həyata keçirilir. Bərpa-quruculuq və yenidənqurma işlərinə bütün tərəfdaşlar və marağı olan ölkələr cəlb edilir. Artıq konkret müqavilələr var və Qarabağın bərpası prosesinə xarici ölkələrin marağı da artır. Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində çıxışı zamanı bildirmişdir ki: “Azərbaycanlılar Qarabağdan çıxmaq məcburiyyətində qalanda heç bir yeri dağıtmadılar. Amma onlar (ermənilər nəzərdə tutulur – S.Hüseynov) hər yeri dağıtdılar. Onların dağıtdıqları yerləri Azərbaycan yenidən inşa edir. Birlikdə oraları inşa edəcəyik və yeni Qarabağ ortaya gətirəcəyik” [8].

İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası ilə bağlı Strateji Fəaliyyət Planı çərçivəsində infrastrukturun yenidən qurulmasına dair layihələrin icrasına başlanıb. Artıq 7 rayonun hamısında, eləcə də Hadrut və keçmiş Ağdərə rayonunun işğaldan azad edilmiş məntəqələrində yol və elektrik enerjisi infrastrukturunun bərpası və tikintisi geniş vüsət alıb. Rayon mərkəzlərinin və kəndlərin bərpası və yenidən qurulmasına dair nəzərdə tutulan layihələrin də icrası ilə bağlı konkret tapşırıqlar verilib. Bərpa proqramında işğaldan azad olunmuş bütün rayonlarda kiçik kəndlərin birləşdirilməsi, yaşayış zonalarının salınması, sosial obyektlər və xidmət sahələrinin tikintisi məsələlərinə də aydınlıq gətirilib.

Rəsmi mənbələrdən əldə etdiyimiz məlumatlara görə, ərazilərin bərpası və məskunlaşdırılması üzrə müəyyən edilmiş prinsiplər yekun müzakirələrdən keçib, ayrı-ayrı rayonlarda həyata keçiriləcək işlərin bölgüsü və qrafikləri aidiyyəti qurumlarla razılaşdırılıb və onların icrası üçün konkret tapşırıqlar verilib. Ərazilərin bərpası ilə bağlı ən çox müzakirə olunan məsələlərdən biri – kiçik kəndlərin birləşdirilməsinin meyar və prinsipləri də artıq bəllidir.

Bəs sərt dağlıq ərazilərə malik olan və hərbi cəhətdən strateji əhəmiyyət daşıyan Kəlbəcər və Laçında bərpa və yenidənqurma layihələri hansı prinsiplərə əsaslanacaq? Bu və ya digər sualların cavabı - ərazisinə və yaşayış məntəqələrinin sayına görə işğaldan azad edilmiş rayonlar arasında ən böyüyü olan Kəlbəcərin timsalında daha aydın görünür. Həm Kəlbəcərdə, həm də Laçında həyata keçiriləcək layihələrdə iki məqam daha çox diqqət çəkir: rayonlararası yol infrastrukturunun əsaslı şəkildə yenidən qurulması və kiçik kəndlərin birləşdirilməsi. Bərpa proqramından görünür ki, hər iki rayonu bir-birinə bağlayan və respublikanın digər bölgələri ilə onların əlaqəsini təmin edəcək yolların tikintisinə xüsusi önəm veriləcək. Kiçik kəndlərin birləşdirilməsi isə yalnız ucqar zonalarda yerləşən yaşayış məntəqələrinə aiddir, yol və digər kommunikasiyalara yaxın ərazilərdə yerləşən kəndlər öz yerində qalacaqdır.

Xatırladaq ki, sahəsi 1961 kv.km və ya 196,1 min hektar (Ağdərə rayonundan Kəlbəcərin inzibati tərkibinə verilmiş 23 kəndin ərazisi istisna olmaqla) olan Kəlbəcər rayonu işğala qədər 126 yaşayış məntəqəsindən ibarət idi: Kəlbəcər şəhəri, İstisu qəsəbəsi və 43 inzibati ərazi dairəsi üzrə 124 kənd. Lakin bərpa sənədlərinə əsasən, rayonun yalnız 58 yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Kəlbəcər şəhəri, İstisu qəsəbəsi və 56 kənd yenidən qurulacaq. Bu isə o deməkdir ki, rayonun 68 kiçik kəndi digər iri yaşayış məntəqələrinə birləşdiriləcək. Bərpa proqramında iri yaşayış məntəqələrinə birləşdiriləcək kəndlərin siyahısı Strateji Fəaliyyət Planında da öz əksini tapıb. Beləliklə, hazırda əhalisinin sayı 75 min 714 nəfər təşkil edən Kəlbəcər rayonun bütün sakinləri 1 şəhər, 1 qəsəbə və 56 kənddə yerləşdiriləcək.

Bərpa planına əsasən, Kəlbəcərdə yaşayış məntəqələrinin yenidən qurulması 4 mərhələdə həyata keçiriləcək. Birinci növbədə bərpa olunacaq ərazilərə 13 yaşayış məntəqəsi daxildir: Kəlbəcər şəhəri, İstisu qəsəbəsi, Zar, Keşdək, Qılınçlı, Qamışlı, Hacıkənd, İlyaslar, Lev, Zallar, Başlıbel, Ağcakənd və Zülfüqarlı kəndləri aiddir. İkinci növbədə bərpası nəzərdə tutulan yaşayış məntəqələri üzrə yenidənqurma tədbirləri 3 fazaya bölünür. Birinci fazada 39, ikinci fazada 5 kəndin bərpası nəzərdə tutulur. Ağdaban kəndi və keçmiş Ağdərə rayonunun Kəlbəcərin inzibati ərazisinə daxil edilmiş 23 yaşayış məntəqəsinin bərpası və yenidən qurulması isə üçüncü fazada icra olunacaq.

Ərazilərimizin bərpa və yenidənqurma işlərinin başlanması prosesində ilk olaraq qardaş Türkiyə, ondan sonra isə İtaliya şirkətləri fəaliyyətə başlamışdır. Türkiyə şirkətləri əsasən yol tikintisi və

biznes müəssisələrinin qurulmasında, İtaliya şirkətləri isə elektrik enerji infrastrukturunun yenidən qurulmasında işləməyə başlamışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərimizin bərpasına müxtəlif ölkələrin şirkətləri də qoşulmaq istəyirlər. Bununla əlaqədar artıq Rusiya, İtaliya, Pakistan, Əfqanıstan, İran və s. ölkələrin şirkətləri işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bərpa və yenidənqurma prosesində iştirakla bağlı Azərbaycan hökumətinə müraciət edib və bəzi ölkələrin şirkətləri isə bununla bağlı respublikamızın əlaqədar qurumları, şirkətləri ilə danışıqlara başlanıb.

Oktyabrın 26-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan əvvəlcə əhəmiyyətli Füzuli-Şuşa avtomobil yolunda tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşlar. Sonra isə Horadiz-Cəbrayıl-Zəngilan-Ağbənd avtomobil yolunun (Zəngəzur Dəhlizinin) təməlini qoymuşlar [9].

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev 24 sentyabr 2021-ci il tarixində BMT Baş Assambleyasının 76-cı sessiyasının illik ümumi müzakirələrində 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra Cənubi Qafqazdakı vəziyyət haqqında çıxış edərkən müzakirə iştirakçlarına demişdir: **“Münaqişə başa çatdığından Azərbaycan Ermənistanla sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası, bir-birinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünün qarşılıqlı şəkildə tanınması prinsipi əsasında sülh sazişi üzrə danışıqlara başlamağa hazır olduğunu artıq bəyan edib. Belə bir saziş regionumuzu sülh və əməkdaşlıq regionuna çevirə bilər. Lakin, biz hələ də təklifimizlə bağlı Ermənistandan müsbət reaksiya görməmişik. Sülh və əməkdaşlığa xidmət edən sahələrdən biri nəqliyyat layihələri ola bilər. Bu kontekstdə Azərbaycanın əsas hissəsini Naxçıvan Muxtar Respublikası və Türkiyə ilə birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizi regionumuz üçün yeni imkanlar yaradacaqdır. Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda yeni reallıqlar yaradıb və hər kəs bunu nəzərə almalıdır. Ermənistan regional əməkdaşlıq və qonşularına qarşı qanunsuz və əsassız ərazi iddiaları arasında seçim etməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət bu mənada müsbət rol oynamalı və sülhün alternativinin olmamasını dərk etmək üçün Ermənistana çağırış etməlidir. Ermənistanda revanşizmin və onun silahlandırılmasının birbaşa və ya dolaylı şəkildə dəstəklənməsi cəhdlərinə son qoyulmalıdır”** [10].

Bir sözlə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi bərpa-quruculuq işləri həyata keçirən ölkəmiz üçün yeni imkanlar üfqi açmışdır. Xalqımız qardaş və dost ölkələrlə birlikdə bu mühüm missiyanı uğurla başa çatdıracaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Lynn R. Kahle, Eda Gurel-Atay, Eds (2014). Communicating Sustainability for the Green Economy. New York: M.E. Sharpe
2. Finn, Donovan (2009). Our Uncertain Future: Can Good Planning Create Sustainable Communities?. Champaign-Urbana: University of Illinois
3. Scott Cato M. (2009). Green Economics. London.
4. Daly, H. and Farley, J. 2004. Ecological Economics: Principles and Applications. Washington: Island Press.
5. <https://president.az/az/articles/view/49876>
6. <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/63717>
7. <https://president.az/articles/51295>
8. <https://xalqqazeti.com/az/news/78552>
9. dovlatinfo.az
10. <https://president.az/articles/53197>